

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ТЎҚИМАЧИЛИК ВА ЕНГИЛ САНОАТ ИНСТИТУТИ
ИЖТИМОИЙ ФАНЛАР КАФЕДРАСИ

Машарипова Гуларам Камиловнанинг

«УМУМБАШАРИЙ ҚАДРИЯТЛАРИМИЗ ВА ТАМОЙИЛЛАР
ТУШУНЧАСИ» мавзусидаги

РЕФЕРАТ ИШИ

Тошкент- 2015

Мундарижа:

1. Кириш.
2. Миллий қадриятлар, уларнинг мазмун-моҳияти.
3. Миллий ғоя маънавий негизида умуминсоний қадриятлар ва миллий хусусиятларнинг эътироф этилиши.
4. Миллий ғояда умуминсоний қадриятлар ва миллий хусусиятларнинг эътироф этилиши
5. Умумбашарий тамойиллар ва уларнинг бугунги кундаги аҳамияти.
6. Хулоса
7. Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

Кириш

Мавзунинг долзарблиги. Инсон ва инсоният учун аҳамиятли бўлган барча нарсаларга қадриятлар дейилади. **Қадриятлар** - нарса ва воқеалар, жамият, моддий ва маънавий бойликларнинг аҳамиятини ифодалаш учун қўлланадиган тушунча. Қадриятларни Фарб мамлакатларида «Аксиология» фани ўрганади. Бу атама илмий билимлар соҳасига XX асрнинг иккинчи ярмида несим аксиологи Э. Гартман ва француз олими П.Лапи томонидан киритилган. Аксиологияни қадриятлар тўғрисидаги фан ёки тўғридан-тўғри «қадриятшунослик» деб аташ ҳам мумкин. Ҳар бир фанга ўз номини берган асосий тушунчалар бўлгани каби «қадрият» тушунчаси ҳам «қадриятшунослик» атамаси учун шундай асос бўла олади. Фарбда бу атама юнонча «ахю» (қадрият) ва «Logos» (фан, таълимот) тушунчаларидан ташкил топган. Қадрият ва қадриятлар миллий ғоянинг муҳим категорияларидан бири, бўлиб, қадриятлар ахлоқий қоида ва меъёрлар, идеаллар ва мақсадлардаги баҳолаш мезони ва усуллари ҳам ўзида акс эттиради. Улар ҳалоллик, поклик, ўзаро ёрдам, адолатлилик, ҳақиқатгўйлик, эзгулик, тинчлик, шахс эркинлиги, меҳр-муҳаббат, меҳнатсеварлик, ватанпарварлик каби фазилатлар, бурч, виждон, ор-номус, масъулият каби ахлоқий тушунчалар шаклида намоён бўлади. Қадрият ўз табиатига кўра, ижтимоий-тарихий характерга эга. Ижтимоий тараққиёт жараёнида у ўзгаради ва такомиллашади. Шунинг учун қадрият тўғрисидаги таълимотлар ҳам такомиллашиб, ривожланиб боради.

Миллий маънавий қадриятлар тушунчаси, унинг таърифи ва тавсифи. Демак, «Қадрият» тушунчаси - жуда кенг тушунча бўлиб, унинг бир қисми - маънавий қадриятлардир. Миллий-маънавий қадриятлар - «миллийлик», «Маънавият» ва «қадрият» тушунчалари кесишган нуктада жамланган ижтимоий ҳодисаларни ўз ичига олади.

«Миллий маънавий қадриятлар» тушунчасига қуйидагича таъриф бериш мумкин: Муайян миллат вакиллари учун зарур ва аҳамиятли, азиз ва ардоқли бўлган, манфаати ва мақсадларига хизмат қиладиган маънавий бойликлар, амаллар ва тамойиллар, ғоялар ва меъёрлар миллий маънавий қадриятлардир.

Ҳар бир халқнинг ўзи учун эъзозли, қимматли бўлган маънавий бойликлари бўлади. Булар асрлар давомида авлоддан-авлодга ўтиб келган, ҳозирги кунда ҳам ўзининг аҳамияти ва қадрини йўқотмаган, шу халқнинг ифтихор манбаига айланган дурдоналардир. Масалан, қирғиз халқи «Манас» достони билан, мисрликлар қадимий пирамидалар, французлар Париждаги Лувр саройи, ўзбеклар Самарқанду Бухоро ва Хива билан ҳақли равишда фахрланадилар.

Миллат ва элатларнинг ўзига хос тарихий мероси, санъати ва адабиёти билан бир қаторда уларнинг урф-одат ва маросимлари, маданий муносабат ва ахлоқий фазилатлари ҳам маънавий қадриятлар тизимига киради. Булар халқнинг ўзига хослигини сақлаб қолишда, ёш авлодни тарбиялашда, шахснинг ижтимоийлашувида муҳим роль ўйнайди.

Реферат ишини ёзишдан мақсад ва вазифалари:

- Миллий қадриятлар, уларнинг жамият ҳаётидаги ўрнини ёритиш; -
- Миллий қадриятлар, уларнинг мазмун-моҳиятини ўрганиш;
- Миллий қадриятларнинг жамият ҳаётида тутган ўрнини кўрсатиш;
- Умумбашарий қадриятлар ва тамойиллар тушунчасини ёритиш;
- Умумбашарий тамойиллар ва уларнинг бугунги кундаги аҳамиятини ўрганишдан иборат.

1. Миллий қадриятлар, уларнинг мазмун-моҳияти.

Миллий қадриятлар халқнинг кундалик ҳаёти ва турмуш тарзида ўзига хос мезон вазифасини ўтайди. Ушбу қадриятлар воситасида турли ҳодиса ва ҳолатларга, янги пайдо бўлаётган фаолият турлари ва расм-русмларга баҳо берилади. Ёш авлоднинг ҳаётий мўлжаллари, «замон қаҳрамони» ҳақидаги тасаввурлари ҳам маънавий қадриятлардан келиб чиқиб шаклланади.

Миллий ғояни объектив англашда қадриятлар ва маънавий оламини билиш ва уни амалий ўрганиш муҳим аҳамиятга эга. Ҳар бир қадриятнинг моҳияти ва аҳамияти табиат, жамият ва руҳий олам ҳодисаларини билиш, илмий умумлаштириш, ижтимоий ва маънавий тараққиётга таъсир этиш имкониятлари асосида белгиланади.¹

Қадрият турлари:

1. Инсон яшаб турган моддий муҳит билан боғлиқ бўлган қадриятлар.
2. Анъаналар, урф-одатлар ва маросимларда намоён бўладиган ахлоқий қадриятлар.
3. Инсоннинг ақл-идроки ва амалий фаолияти заминида шакланган меҳнат малакалари ва кўникмалари, билим ва тажрибалари, қобилият ва истеъдодларида намоён бўладиган қадриятлар.
4. Одамлар ўртасидаги жамоатчилик, ҳамкорлик, хайрихоҳлик, ҳамжихатликка асосланган муносабатларда намоён бўладиган қадриятлар.
5. Кишиларнинг ёши, касби, жинси ва ирқий хусусиятлари билан боғлиқ бўлган қадриятлар.

Қадриятларни хилма-хил шакл ва турларга ажратиб ўрганиш мумкин:

1. Умуминсоний қадриятлар.
2. Минтақавий қадриятлар.
3. Миллий қадриятлар.
4. Диний қадриятлар.

Миллий ғоя ва маънавий қадриятларнинг узвий боғлиқлиги.

Миллий маънавий қадриятлар - ижобий ахлоқий сифатларни такомиллаштириш, давлат ва миллат ривожига тўғаноқ бўладиган салбий иллатларни бартараф этиш омилidir. Миллий ғоя ва маънавий қадриятлар орасида узвий

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикасида яшайдиган халқларнинг ўзаро муносабатларидаги ахлоқий қадриятларнинг аҳамияти, тарихи ва шакллари ҳақидаги қўшма қарарига асосланган ҳолда. – Ў.: «Ўзбекистон Республикасида яшайдиган халқларнинг ўзаро муносабатларидаги ахлоқий қадриятларнинг аҳамияти, тарихи ва шакллари ҳақидаги қўшма қарарига асосланган ҳолда», 2002, (177- 178 – баблар).

алоқадорлик, ўзаро таъсир мавжуд бўлиб, бу қуйидагиларда ўз ифодасини топади:

1. Миллий қадриятлар миллий ғоя учун маънавий негиз, манба бўлиб хизмат қилади.

2. Миллий ғоя қадриятларни бойитиш, янада юксак босқичга кўтариш, одамлар онги ва қалбига миллий қадриятларни сингдириш омили бўлиб ҳисобланади.

3. Миллий ғоя халқнинг туб манфаатлари нуктаи назаридан мавжуд маънавий қадриятларга баҳо беради, ижобий жиҳатларни ривожлантириш, салбий ҳолатларни инкор этишнинг маънавий мезони бўлиб майдонга чиқади¹.

Маънавият, қадриятлар ва миллий ғоя - жамият ҳаётининг жуда мураккаб ва серкирра, ўзаро узвий алоқадорликда бўлган соҳаларидир. Шахс ҳаётида, умуман инсоният тараққиётида, миллат ва давлат тараққиётининг маълум даврларида маънавият ва миллий ғоя энг долзарб, ҳал қилувчи омил бўлиб майдонга чиқади.

Демак, қадриятларнинг хилма-хил шакллари мавжуд: моддий ва маънавий, миллий, минтақавий, умумбашарий қадриятлар жамият ҳаётининг соҳалари бўйича: иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, маданий, қадриятлар, ижтимоий онг шаклларига мос келадиган ахлоқий, диний, ҳуқуқий ва бошқа қадриятлар.

Моддий қадриятлар ҳақиқий қадриятларнинг намоён бўлиш воситаларидир (масалан, ҳаётда керак бўладиган турли буюмлар). Инсоният тарихи унга хизмат қиладиган, ўзи яратган, суянадиган ва қўллаб-қувватлайдиган қадриятлар дунёсининг кенгайиши, бойиш ва такомиллашиш тарихидир. Инсоният ўзининг кундалик меҳнати билан яратаётган сунъий нарсалар дунёсида яшайди. Биз яратаётган ушбу моддий ва маънавий бойликлар оламининг гултожи, сараси қадриятлардир. Миллий ғояга асосланган қадриятлар ва қадрият мезонлари кишиларга, уларнинг хулқ-атворини тартибга солиш ва тўғри йўналтиришга хизмат қилади. Бундай ўзига хос бошқариш-нинг самарадорлиги кишиларимизнинг миллий ғоя билан боғлиқ қадриятлар оламини билишга боғлиқ.

Ҳозирги замонда илғор давлатлар ҳаётининг демократик тамойиллари ҳам инсон қадрини нечоғли юксакликка кўтариши билан баҳоланади. Мамлакатимиздаги туб ўзгаришлар, ислохотларнинг моҳияти ҳам ана шу тамойилдан келиб чиқади. Бу тамойилни амалга оширишда миллий ва умуминсоний қадриятлар уйғунлигига асосланган янгича дунёқараш, соғлом тафаккурнинг шаклланиши катта аҳамиятга эга.

Одамлар онгида миллий ғояга асосланган мустақиллик, маънавий ва ахлоқий қадриятларни ривожлантириш, халқнинг миллий руҳини уйғотиш ва тиклаш жамият барқарор ривожланишининг муҳим шарти ва кафолатидир. Президент Ислом Каримов ўзининг «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида:

¹ Эргашев И. ва бошқ. Миллий истиқлол ғояси: Ўзбекистон Республикаси Олий таълим бакалавриат босқичи учун дарслик. -Т.: Академия, 2005, 195-200-бетлар.

хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари» асарида миллий ғоя билан боғлиқ бўлган маънавий қадриятлар ва миллий ўзликни англашнинг тикланиши хусусида батафсил маълумотлар берган.

Халқнинг маданий қадриятлари, маънавий мероси минг йиллар мобайнида Шарқ халқлари учун қудратли маънавият манбаи бўлиб хизмат қилган. Узоқ йиллар давомида тоталитар тузумга қарамай ўзбек халқининг маданий қадриятлари, анъаналари сақланиб қолинди.

Мустақилликнинг дастлабки йиллариданок аجدодларимиз томонидан кўп асрлар давомида яратилган бебаҳо маънавий, маданий меросимиз давлат сиёсатининг муҳим вазифаларидан бири бўлиб келмоқда.

Маънавий қадриятларнинг тикланиши, миллий ўзликни англаши мураккаб шароитда - эски империя тузumi барбод бўлган ва янги ижтимоий муносабатлар қарор топаётган бир шароитда юз берди.

Дастлабки пайтларда бир асрдан зиёд тоталитар тузумга қарамай миллий ғояга асосланган маънавият «Инкорни - инкор» сифатида кечди. Аввалги тузум қадриятларини инкор этишнинг ўзи сиёсий ва маданий экстремизм хавфини туғдирарди. Шунингдек, орқага бетартиб қайтиш жамиятни янгилаш заруриятини инкор этишга олиб келиши мумкин. Ана шу инкор этиш жараёнида экстремистик руҳдаги мухолифат вужудга келади. У маънавиятга қарши мухолифат бўлиши мумкин.

Миллий маънавий қадриятлар кўп асрлик тарихга эга. Ўзбекистондаги тарихий обидалар, маданий ёдгорликлар ё урф-одат ва маросимларни таҳлил қилиш, буларнинг пайдо бўлиши жуда қадим замонларга бориб тақалишини кўрсатади. Масалан, «Авесто» бундан 2700 йил муқаддам 12 минг мол терисига олтин харфлар билан битилган бу асар пайдо бўлиши учун ундан аввал ҳам камида неча минг йиллик давр ўтганлиги, теран ҳаётий тажриба ва ҳикматлар тўпланганлиги, шубҳасиз. Бу асар юксак маданий ҳаёт, фалсафа ва фан, ҳоттотлик ва муштарийлик ривожланиши натижасида яратилганлиги учун ҳам шу пайтгача ўз қимматини йўқотмади.

Даврлар ўтиши билан миллий маънавий қадриятлар ҳам ўзгариб, ривожланиб, янгиланиб, бойиб боради. Замон руҳига ва тараққиёт талабларига мос келмай қолган меъёр ва талаблар инкор этилади. Янгича тасаввур ва ёндашувлар, фазилат ва одатлар ҳаётга кириб келади.

XXI аср бошига келиб ахборот технологиялари туфайли глобаллашув жараёни янги босқичга кўтарилди. Бу шароитда миллий қадриятларга четдан бўладиган таъсир беқиёс даражада зўраяди. Бу таъсир, бир томондан, миллий маданиятларнинг бойиши, қадриятларнинг қайта баҳоланиши ва юксалишига, иккинчи томондан эса, миллатнинг руҳияти ва қадриятига ёт бўлган одат ва ҳаракатларнинг кириб келишига сабаб бўлади.

Ислом Каримов «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида» асарида халқнинг маданий қадриятлари, маданий мероси минг йиллар мобайнида Шарқ халқлари учун қудратли маънавий куч бўлганлигига алоҳида эътибор берди.

Бунда 1) собиқ мафкура тазйиқини; 2) маънавий ва маданий меросни тиклаш Ўзбекистон давлати сиёсатида муҳим вазифа сифатида белгилаб олинганлигини чуқур ўрганиш, ёшларни унга эътиборини жалб этиш муҳим.

Жамиятда маънавий қадриятларни тиклашга миллий ғоя жараёни сифатида қарашда қуйидаги жиҳатларга эътибор бериш лозим:

1. Халқимиз истиқбол туфайли сиёсий мустақилликни қўлга киритганлиги.

2. Ўз тақдирини ўзи белгилашнинг чинакам эгаси бўлганлиги.

3. Ўзининг маънавий-тарихий илдизларини ўрганиш имконияти юзага келганлиги, аммо унинг жуда мураккаб жараёнларда амалга оширилаётганлиги.

4. Мустақилликнинг дастлабки йилларида «сиёсий, маданий экстремизм хавфи» туғилиши мумкинлигининг ҳисобга олинганлиги республикада мустақилликни сақлаб қолишда, барқарорликни таъминлашдаги аҳамиятини чуқурроқ, атрофлича, аниқ мисоллар ёрдамида ёритиш ўзининг амалий аҳамиятига эга.

1994 йил 23 апрелда Ўзбекистон Президентининг «Республика «Маънавият ва маърифат» жамоатчилик марказини ташкил этиш тўғрисида»ги Фармони, 1996 йил 9 сентябрда эса «Маънавият ва маърифат жамоатчилик маркази фаолиятини такомиллаштириш ва унинг самарадорлигини ошириш тўғрисида»ги Фармони ва бошқа манбаларда қуйидаги қадриятлар ҳақида гапирилади:

1. Ватан - энг олий макон, у меникидир.

2. Энг олий қадрият - инсон.
3. Мулкнинг энг олий шакли - интеллектуал мулк ва инсон фаолияти-нинг энг олий тури - интеллектуал меҳнат.
4. Вақт энг олий бойлик.
5. Умуминсоний қадриятлар.
6. Моддий қадриятлар.
7. Миллий қадриятлар.
8. Табиий қадриятлар.
9. Иқтисодий қадриятлар.
10. Ижтимоий - сиёсий қадриятлар.
11. Маънавий қадриятлар.
12. Ахлоқий қадриятлар.
13. Диний қадриятлар.
14. Оилавий қадриятлар.
15. Демократик қадриятлар ва ҳ.к.

Президент Ислам Каримов ўтган 15 йил мобайнида ўзбек халқининг маънавий-ахлоқий негизларини асослаб берди:

1. Умуминсоний қадриятларга содиқлик.
2. Халқимиз маънавий меросини мустаҳкамлаш, ривожлантириш.
3. Инсоннинг ўз имкониятларини эркин намоён қилиши.¹
4. Ватанпарварлик.

2-ЧИЗМА

Миллий маънавий мерос, қадриятларнинг таркиби. Миллий маънавий мерос ва қадриятлар тушунчаси кенг қамровли тушунча бўлиб, унинг таркиби қуйидагилардан ташкил топган:

- 1) Тарихий мерос ва тарихий хотира.
- 2) Маданий ёдгорликлар, осори-атиқалар, қадимий қўлёзмалар.
- 3) Илм-фан ютуқлари ва фалсафий тафаккур дурдоналари.
- 4) Санъат ва миллий адабиёт.
- 5) Ахлоқий фазилятлар.
- 6) Диний қадриятлар.
- 7) Урф-одат, анъана ва маросимлар.
- 8) Маърифат, таълим-тарбия ва ҳоказолар.

¹ Ёаёёёёёё Ё.А. :ёаёёёёёёёё: :ёёёёёё ёёёёёёё, ёёёёёёё, ёё,ёаё, :ёаёёёёё. Ё.1. -Ё.: :ёаёёёёёёё, 1996, 76-ёаё.

Миллий маънавий қадриятларнинг ана шу ҳар бир кўриниши муҳим аҳамиятга эга. Буларнинг ҳар бирини мисоллар тариқасида чуқур тушунтириб бериш мумкин.

Демак, миллий маънавий қадриятларнинг ҳар бир таркибий қисми халқнинг мустақиллигини мустаҳкамлаш ва келажагини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга.

Мустақиллик туфайли миллий-маънавий тикланишга имконият юзага келди. Президентимиз Ислон Каримов “маънавий ўнгланишни амалга оширмасдан иқтисодий ўнгланиш мумкин эмас”лигини айтиб, “маънавият халқни, миллатни миллат қиладиган куч-қудратдир” деганди. Шу сабаб мустақиллик йилларда жоҳон цивилизациясига салмоқли ҳисса қўшган буюк алламаларнинг меросини янгидан ижодий ўзлаштириш ўаётин эҳтиёжга айланди. Имом Бухорий, ат. Термизий, Б.Нақшбанд, Аҳмад Яссавий, ал-Хоразмий, Фарғоний, Беруний, Ибн Сино, Амир Темур, Улуғбек, Навоий каби буюк зотлар меросини ўрганиў демократик жамиятнинг миллий маънавий негизларини ташкил қилади. Президент Ислон Каримов 1992 йилда ёзган “Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли” асарида Ўзбекистонни ривожлантиришнинг маънавий-ахлоқий негизларини кўрсатиб берган эди:

- 1) умуминсоний қадриятларга содиқлик,
- 2) халқимизнинг маънавий меросини мустаҳкамлаш ва ривожлантириш,
- 3) инсоннинг ўз имкониятларин эркин намоён қилиш,
- 4) ватанпарварлик.

Бу тушунчалар бир-бири билан узвий боғлиқ бўлиб, демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини қуришда муҳим вазифа ва манба ҳисобланади. 2002 йил 29 августи Олий Мажлис 9-сессиясида президентимиз ислон Каримов “Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари” маърузасида жамиятни маънавий янгилаш лозимлиги тушунчасини моҳиятан очиб берган. “Барча ислохотларнинг бош йўналиши ва самарадорлиги пировард натижасини белгилаб берадиган инсон омили ва мезонидир” деб бу масалага алоҳида эътибор қаратган эди. Инсон манфаатларини амалга ошириш учун зарур шароит, имконият яратиш орқали демократик жамиятни барпо этиш мумкин. президентимиз бу масалага диққат бериб, “Буюк аждодларимизнинг беқиёс маънавий мероси минг йиллик тарихимиз ва маданиятимизга асосланган маънавий ҳаётимизни тиклай бошладик. Динимиз, тилимизга қайтдик, миллий урф-одатларимиз ва анъаналаримиз, хуллас инсон маънавиятига дахлдор барча бойликларимиз қайтадан қад ростламоқда”. М.Гандининг фикрича, “Инсоният – бу ягона, бўлинмас оила, унинг ҳар бир аъзоси содир қилган жиноят учун ҳар биримиз жавобгармиз” деган эди. Маънавият мавҳум тушунча эмас. У миллат билан, миллий тафаккур билан, миллатнинг тарихи, асрлар давомида тўпланган билим ва тажрибаси, тушунчалари, тасаввурлари билан боғлиқ. Мамлакатимизда кечаётган демократик ўзгаришлар жамият маънавий янгиланишига

боғлиқлигини фақат ўзбек миллати маънавияти билан боғлаш, баҳолаш адолатдан эмас.

Баркамол шахс – демократик жамият тушунчасидир. Маънавий баркамол инсон ҳақидаги ижтимоий-сиёсий қарашлар, фалсафий фикрлар тарихда кеча пайдо бўлган эмас. Унинг тарихий илдизлари Шарқ мутафаккирлари ижодий, фалсафий таълимотларига бориб тақалади. Шу сабаб “Биз соғлом авлодни тарбиялаб, вояга етказишимиз керак. Соғлом киши деганда фақат жисмоний соғломликни эмас, балки шарқона ахлоқ-одоб ва умумбашарий ғоялар руҳида камол топган инсонга таъриф бериб, онги юксак, мустақил фикрли, хулқ-атовори билан ибратли, билимли, маърифатли кишини тушунишни баён этдию шу боисдан ҳам жамиятнинг маънавий янгиланиши демократик жамият барпо этиш омилидир. Миллий-маънавий негизларни билиш учун тарихни, миллий ўзликни англаш ҳам зарур, чунки, халқ маънавиятнинг асосидир. Биз соғлом

И.А.Каримов Миллий истиқлол мафкураси концепция-сининг асосий тамойилларига бағишлаб илмий ва ижодий жамоатчилик вакиллари билан 2000 йил 6 апрелдаги учрушувда сўзлади. Нутқ жамиятимиз ҳаётидаги энг муҳим масалалардан бири миллий мафкура хусусида бўлди. Бугунги кунда нафақат иқтисодий ҳаётимизда, балки, онгу тафаккуримизда ҳам янгиланиш ўзгариш жараёни кечмоқда. Пировард мақсадимиз бўлган озод ва обод, эркин ва фаровон ҳаёт қуришдаги интилишларимизда биз учун руҳий-маънавий куч-қувват манбаи, илмий асос – бу миллий ғоя, миллий мафкурадир. Фикр бор жойда баҳс бўлади, баҳс бор жойда ҳақиқат юзага келади. Миллий ғоя, миллий мафкура маъно-моҳияти, биз учун жуда зарур ва кераклигини куйидаги ҳолатлар билан изоҳлаш мумкин:

1. Ўз келажагини қурмоқчи бўлган ҳар қандай давлат ўз миллий ғоясига суяниши ва таяниши зарур. Давлат тизими, уни бошқаришдаги сиёсат аниқ мафкура асосига қурилмоғи лозим. Олдин ғоя пайдо бўлади. Одамларимизни олижаноб мақсад атрофида бирлаштиришимиз зарур. Онгни, тафаккурни ўзгартирмисдан туриб, биз кўзлаган олий мақсадга эришиб бўлмайди.

2. Биз тоталитар тузумдан эркин ва озод тузумга ўтиш шароитида яшамокдамиз. Шу даврда мақсадимиз аниқ бўлиши керак. Мақсадга пухта ишланган мафкура асосида етишиш мумкин.

3. Ёшларимизни қандай ғоя негизида тарбиялаймиз, қандай мафкура ва тафаккур улар учун қурол бўлиб хизмат қилади?

4. Ҳеч қандай ғоявий бўшлиққа йўл қўймаслигимиз керак. Энг таъсирчан кураш аввало, мафкура майдонларида олиб борилмоқда. Лекин ҳали суяги қотмаган ёшларимиз сохта ғоялар орқасидан эргашиб кетмоқда.

5. Миллий ғоя миллатнинг ўзлигини англашга, қадриятларни тиклашга хизмат қилмоғи керак

6. Миллий мафкурамиз: а) миллий қадриятларга ва б) умуминсоний қадриятларга таяниши зарур.

7. Миллий мафкура ҳеч қандай шаклда давлат мафкураси мақомига кўтарилмаслиги керак.

“Ғояга қарши фақат ғоя, фикрга қарши фақат фикр, жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш, олишиш мумкин.” Озод бўлсанг озод бўл, эркин бўлсанг эркин бўл, мустақил бўлсанг мустақил бўл. Ўзбек миллати оққўнгил миллат. Миллий мафкура ўзликни англашга хизмат қилади. Ўзликни англаш ўз тарихини билишдир. Тарихини билиш насл-насабини англашдир. Миллий ғоя бирлаштирувчи куч, қанот бўлиши шарт.

2. Миллий ғоя маънавий негизида умуминсоний қадриятлар ва миллий хусусиятларнинг эътироф этилиши

1. Умуминсоний қадриятлар устуворлиги - барча халқлар учун ижобий аҳамият касб этувчи, инсониятнинг умумий манфаатига мос келувчи моддий ва маданий ҳодисалар, мезонлар, қадрли жиҳатларнинг устувор бўлишига таянган ғоялар асосидаги фаолият қадриятлардир. Ҳар бир одам жинси, ирқи, миллати, ёши, касби, эътиқодидан қатъий назар авваламбор башар фарзанди, инсондир. Шу умумий моҳият барча одамлар, миллатлар учун бирдай аҳамиятли ва қадрли бўлган предмет, ҳодиса, жараён, муносабатларни фарқлашга имкон беради.

Умуминсоний қадриятлар инсоният тарихининг яхлитлигини ифода-лайди, у даврлар ўтиши ва ижтимоий ҳаётнинг ўзгариши билан бир қаторда такомиллашиб, ривожланиб, тобора кўпроқ халқларни, миллатларни, инсонларни яқинлаштирувчи, бирлаштирувчи ва камол топтирувчи кучга айланиб боради.

Инсонпарварлик ва ижтимоий адолат, эркинлик ва озодлик, барқарорлик ва фаровонлик, эзгулик ва тараққиётга бўлган интилиш умуминсоний қадриятларнинг муҳим жиҳатларидир.

Умуминсоний ва миллий қадриятлар узвий боғлиқ ва таъсирлашувда ўзаро бойиб боради. Умуминсоний аҳамият касб этган миллий қадриятлар барча халқлар учун муҳим қадриятга айланади. Шу жиҳатдан, умуминсоний қадриятлар миллий қадриятлардан мазмунан кенгдир, келиб чиқиши бўйича барча одамзодга тегишлидир. Ҳеч бир миллатнинг бошқа халқлардан ажралган ҳолда ривожлана олмаслиги, айниқса, ҳозирги даврда бирор халқнинг яқка ўзи жаҳон цивилизациясидан алоҳида ҳолда тараққий этмаслиги маълум.

Умуминсонийлик миллий ва шахсий қадриятлар орқали намоён бўлади. Умуминсонийликнинг устуворлиги - бу, ҳар бир инсон бахтли-саодатли, озод ва эркин бўлиши, жамиятда амалга оширилаётган барча ишлар, ўзгариш ва ислохотлар инсон манфаатларига хизмат қилиши лозим, деган қарашга асосланади. Ана шу сабабдан ҳам, инсон эркинлиги, унинг ҳақ-ҳуқуқларини таъминлаш, қонун устуворлиги, демократия, фикрлар ранг-баранглиги ва ижтимоий плюраизмга эришиш умуминсоний қадриятлар устуворлигига амал қилиш сифатида қаралмоқда. Бугунги кунда жаҳон давлатларнинг ички ва ташқи сиёсатида ана шу тамойилларга амал қилиниши - умуминсонийликнинг устуворлиги ғоясига таяниш, бу ғояни амалга ошириш сифатида баҳоланмоқда.

Ҳар бир миллатнинг мавқеи унинг инсоният тараққиётига қўшган ҳиссаси билан ўлчанади. Миллий ва умуминсоний қадриятларни қарама-қарши қўйиш миллий ҳудбинлик ёки халқаро низолағга олиб келиши, натижада, бутун инсоният цивилизацияси ривожига тўсиқ бўлиши мумкин. Шунинг учун, умуминсоний аҳамият касб этган қадриятларни қаерда ва қачон шаклланган, қандай миллат вакиллари яратганидан қатъий назар эҳтиром билан тан олиш ҳамда қабул этиш тараққиётга хизмат қилади. Мустақил республикамизда миллий ва умуминсоний қадриятлар муштараклигига, халқимизнинг жаҳон ҳамжамияти билан бирга ривожланиш йўлидан боришига алоҳида эътибор берилаётгани ҳам шундан.

Демак, миллий истиқлол ғояси қуйидаги умуминсоний қадриятларни эътироф этади ва ўзига сингдириб олади:

1. Қонун устуворлиги.
2. Инсоннинг асосий ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш.
3. Турли миллат вакиллари, уларнинг маданиятини ва қадриятларини ҳурмат қилиш, улар билан ҳамкорлик қилиш, дўстлик ва яхши қўшничилик.
4. Динлараро бағрикенглик.
5. Дунёвий билимларга интилиш, маърифатпарварлик.
6. Турли халқларнинг илғор тажрибасини, инсоният маданияти ютуқларини ўрганиш ва эгаллаб олиш.
7. Инсон - энг олий қадрият.
8. Ватан - энг олий қадрият ва ҳ.к.

2. Миллий қадриятлар - миллат учун муҳим аҳамият касб этадиган, этник жиҳат ва хусусиятлар билан боғлиқ бўлган қадриятлар шакллidir. Дунёда ўзига хос қадриятлари бўлмаган миллат йўқ. Миллий қадриятлар миллатнинг тарихи, яшаш тарзи, маънавияти ҳамда маданияти билан узвий боғлиқ ҳолда намоён бўлади.

Ўзбекистон мустақилликка эришиши туфайли миллий қадриятларга эътибор кучайди. Зеро, миллий қадриятлар мамлакатимиз мустақиллигини мустаҳкамлайдиган маънавий асослардан бири. Халқимизнинг асрлардан-асрларга мерос тарзида келаётган миллий қадриятлари узоқ тарихий жараёнда шаклланган. Улар она юртга эҳтиром, авлодлар хотирасига садоқат, катталарга ҳурмат, ҳаё, андиша каби хусусиятларнинг устуворлиги, бошқа халқларникига ўхшамайдиган урф-одатлар, расм-русумлар, маросимлар ва анъаналар билан тавсифланади.

Маълумки, қадриятлар муайян шароитларда шаклланади. Шу сабабли улар маҳаллий, миллий, минтақавий шакллар ва умуминсоний шакл мазмунда мавжуд бўлади. Маҳаллий қадриятларнинг энг етуқлари ва миллий манфаатларга, мослари аста-секин сараланиб, умуммиллий даражага кўтарилади. Миллий муҳит қадриятларни яратиш ва саралашнинг асосий манбаидир: у миллий қадриятларнинг энг яхшиларини вояга етказиб, жаҳон миқёсига олиб чиқади.

Миллий қадриятлар - миллий ғоянинг маънавий негизи. Миллий ғоя - миллат тафаккурининг маҳсули, ижтимоий онгининг юқори даражадаги шакли, халқ фалсафасининг ўзагидир. Турли халқларнинг миллий ғояси уларнинг мақсад-муддаоларини, орзу-умиди ва ишонч-эътиқодини ифодалайди, айти пайтда, муайян тамойил ва негизларга асосланиб ривожланади. Тарихдан маълумки, ўткинчи манфаат ва ғализ ниятларга таянган, ўзга халқлар ва юртларга тажовуз қилишни, босқинчиликни кўзлаган ёвуз ғоя ва мафкуралар миллат ва давлатларни таназзулга дучор этган. Фақат эзгу ғоялар ва юксак қадриятлар негизда шаклланган миллий ғоялар халқларни тараққиётга элтган.

Ўзбекистон халқининг миллий истиқлол ғояси умуминсоний ва миллий қадриятларга таянади. Буларнинг бири иккинчисини инкор этмайди.

Миллий қадриятлар қуйидагилардан иборат:

1. Халқимиз ҳаётида жамоа бўлиб яшаш руҳининг устуворлиги.
2. Халқ онгида устувор бўлган фикр - дўст ва яхши қўшни бўлиб, тинчлик ва тотувликда, яқиндан ҳамкорликда яшаш.

3. Оила, маҳалла, эл - юрт, Ватан тушунчаларини муқаддас билиш.
4. Ота-она, маҳалла жамоаларига, раҳбарларга юксак ҳурмат - эътибор, бутун жамиятни ҳурмат қилиш.
5. Миллатнинг ўлмас руҳи, миллат маънавиятининг ҳаётбахш манбаи сифатида она тилига муҳаббат, уни севиш.
6. Катталарга - ҳурмат-эҳтиром, кичикларга иззат, ҳурмат, деган эътиқодга амал қилиш.
7. Аёл зотиға эҳтиром яъни, муҳаббат, гўзаллик ва нафосат тимсоли, абадий ҳаёт рамзи бўлган аёлни қадрлаш.
8. Сабр-тоқат, ва меҳнатсеварлик.
9. Ҳалоллик, меҳр-оқибат ва ҳоказо.

Бу тамойил ва қадриятлар Ўзбекистон ҳудудида истиқомат қилаётган ҳар бир фуқаронинг ўз миллий қадриятларини асраб - авайлаши, келажак авлодларга етказиши учун тўла имкониятлар яратилишини ифодалайди. Ўтмишдаги боболаримиз қолдирган мерос, маданий бойликлар, мумтоз қадриятларни ҳурмат қилиш, уларни ўрганиш, улар замиридаги бу тамойилнинг асосий жиҳатларидир. Ҳар бир миллатнинг тили, қадриятлари, урф-одатлари, анъаналарини ҳурмат қилишни таъминлаш миллий истиқлол мафкурасининг амал қилишида умуминсоний андозалар намоён бўлиши учун асослар яратади.

Демак, ўзбек халқининг миллий хусусиятларида:

1. Оила - муқаддас тушунча. Оила қуриш - ўта масъулиятли иш. «Оила - эскилик унсури эмас». У муқаддас, оилада миллат келажаги мужассам. Ёшларни тарбиялашда, камолга етказиш, илм-ҳунар бериш, уйли-жойли қилиш - аксарият оилаларнинг энг олий мақсадидир...

2. Маҳалла - ўз-ўзини бошқаришнинг ўзбек халқи яратган энг катта ютуғи, оқилона шаклидир. Маҳалла - тарбия маскани, ҳар бир оилаға таянч ва суянч эканлиги кўпчиликка аён.

3. Қўни-қўшничилик муносабатлари узоқ тарихға эға бўлиб, асрлар давомида бу борада муайян қадриятлар шаклланган. «Ён қўшним - жон қўшним», «Ховли олма - қўшни ол», «Узоқдаги қариндошдан яқиндаги қўшни афзал» ва ҳ.к.

4. Кексаларға ҳурмат - инсон ҳаётий тажрибаси давомида шаклланган қадрият. Жонли табиатда ҳаёт учун кураш қонунияти мавжуд. Насл қолдириш, яғи авлодға меҳр қўйиш, уни оёққа турғазиш жон фидо қилиш ҳоллари аксарият ҳайвонларда кузатилади. Аммо, қарияларни эъзозлаш, кексаларға эҳтиром, меҳр-мурувват кўрсатиш - инсоний фазилатдир. Буларсиз миллий ғоямизни тасаввур эта олмаймиз. «Кексани қопда сақла, ўлигини ҳафта сақла»...

5. Аёл зотиға эҳтиром - инсониятнинг ярмидан кўпини ташкил этадиган хотин-қизларға бўлган муносабатнинг энг юқори чўққисидир. Демократиянинг энг муҳим ютуғи - ҳар икки жинснинг тенг ҳуқуқли ва эркин бўлишини таъминлашдир...

6. Онаға бўлган ҳурмат ва садоқат - энг олий қадриятдир. Шунинг учун Ватанға, миллий тилға нисбат берилганда она номи қўшилади. Миллий

истиклол ғояси оналар учун, жамиятдаги барча аёллар учун фаровон ҳаёт, гўзал турмуш яратишни мақсад қилиб, хотин-қизларнинг эркинлиги ва ўз кадр-қиммати аниглаб етишига, ўз салоҳият ва имкониятларини юзага чиқаришга шароит яратишни бош ғоясида мужассамлаштирган.

Демак, миллий қадриятлар инсоннинг инсон сифатида ўзини аниглаши, ўз-ўзини ҳимоя қила олиши, эришган зафар йўли ва мағлубиятлари, ситамли дамларининг ёдномаларидир.

Миллий анъаналар - миллий қадриятларнинг бир бўлаги бўлиб, у миллат ҳаётининг турли соҳаларида намоён бўладиган тушунчалар, белгилар, хусусиятлар, фаолият турлари, одатлар ва ислохотларнинг авлоддан - авлодга ўтиш ҳамда мерос бўлиб қолиш тарзи.

Мустақиллик йилларида анъаналарга айланиб бораётган байрамлар ҳам мавжуд:

1 январь - Янги йил.

8 март - Халқаро хотин - қизлар куни.

21 март - Наврўз байрами.

9 май - Хотира ва қадрлаш куни.

31 август - Қатағон қурбонлари шаҳидлари куни.

1 сентябрь - Мустақиллик куни.

1 октябрь - Ўқитувчилар ва мураббийлар куни.

8 декабрь - Конституция куни.

«Рамазон ҳайит»и (ИЙД ал-фитр).

«Қурбон ҳайит»и (ИЙД ал - АДҲА).

Ўрта Осиё халқлари тарихи билан боғлиқ миллий байрамлар ҳам бор: Мустақиллик байрами, Наврўз, Меҳржон, Бойчечак, Гул сайли ва бошқаларни нишонлаш анъанага айланиб бормоқда.

Миллий маънавий қадриятларни бойитишда миллий ғоянинг аҳамияти. Миллий ғоя маънавиятга таяниши, ундан ҳаёт ва озуқа олиши билан бирга, маънавий-руҳий ҳаётга ҳам ижобий таъсир ўтказди. Миллий ғоя қадриятларни янада юксалтириш, уларни одамларнинг онги ва қалбига сингдириш, истиқлол ва истиқболга хизмат қилмайдиган жиҳатларини бартараф этиш вазифаларини ҳам амалга оширади. Маънавий ҳаётдаги беҳисоб ҳодисалари, қадрият ва неъматларни халқ манфаатлари ва эътиқоди нуқтаи назаридан баҳолаш - миллий ғоя мезонлари билан ўлчанади.

Миллий ғоя даставвал, ҳар бир инсон учун энг яқин бўлган оилавий муносабатлар - ота-она ва фарзандлар, ака-ука ва опа-сингил, қариндош-уруғлар орасидаги алоқаларни юксак маънавий қадриятлар асосига қуришни тақозо этади. Бетакрор ва буюк қадрият - маҳалланинг ҳурмати ва эътиборини, унинг ўз-ўзини бошқаришдаги ролини ошириш ҳам миллий ғоянинг муҳим вазифасидир.

Миллий ғояга садоқат - юксак ватанпарварликда, мустақилликни мустаҳкамлаш ва Ватан равнақини таъминлашга шахсий ҳисса қўшиш истагида намоён бўлади. Дунёдаги ҳамма халқларда ҳам меҳмоннавозлик миқёси ва меъёри мавжуд, лекин у ҳар бир халқда турли характерга эга.

Маросимлар, урф-одат ва анъаналар ҳар бир халқнинг бетакрор бойлиги, меросидир. Инсоннинг ҳаёти, у туғилганидан бошлаб, вафот этгунга қадар турли маросимлар доирасида ўтади. Маросимчилик миллатнинг ўзига хослиги ва тарихий тажрибасини сақлаш ва анъаналарни келажакка етказиш воситасидир.

Миллий маънавий қадриятлар минг йиллар давомида шаклланган, тарих синовларига дош бериб неча-неча авлодлардан ўтиб келаётган маънавий бойлик эканлиги, шубҳасиз. Лекин бу бойликлар ўз-ўзидан ва осонликча қадриятга айланмайди. Том маънодаги қадрият мақомини олиш учун булар одамлар ва ижтимоий гуруҳларнинг ички дунёси ва турмуш тарзига сингиши, фаолиятини йўлга солиш ва баҳолаш мезонига айланиши керак.

Умуман, миллий маънавий қадриятлар ижтимоий ҳаётнинг ва маънавий борлиғимизнинг муҳим ва серқирра соҳаси бўлиб, инсон ва жамият камолотида муҳим аҳамият касб этади. Миллий қадриятлар муттасил ривожланиб, такомиллашиб боради. Буларнинг ижтимоий гуруҳлар ва алоҳида шахслар томонидан ўзлаштирилиши таълим ва тарбияни талаб қилади.

3. Миллий ғояда умуминсоний қадриятлар ва миллий хусусиятларнинг эътироф этилиши

Бозор иқтисодиёти кўпчилик халқларга манзур бўлган ва улар келажакини таъминловчи иқтисодиёт ҳисобланади. У ҳозирги даврга хос умуминсоний иқтисодиётдир. Бозор иқтисодиёти иқтисодий фаолиятида эркинликка, хўжалик юритишда оқилоналик тамойилларига асосланган демократик иқтисодиётдир.

Ўзбекистоннинг собиқ маъмурий-буйруқбозлик тузумидан бозор иқтисодиётига асосланган эркин, демократик тузумга ўтиш йўли - жаҳонда ўзбек модели деб тан олинган ривожланиш йўлидир. Унинг асосий мазмуни жамиятни инқилобий тарзда эмас, балки босқичма-босқич, тадрижий равишда ислоҳ этишни назарда тутди. Президентимиз Ислом Каримов 1992-1993 йилларда «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли», «Ўзбекистон - бозор муносабатларига ўтишнинг ўз йўли» асарларида демократик жамият қуришнинг жаҳон тараққиёти тажрибаси таҳлил қилинди. Ўзбекистонда демократик, ижтимоий адолатли жамият қуришнинг кенг қамровли йўналишини, ўзбек моделини асослаб ва белгилаб берди. Бугунги кунда мустақил Ўзбекистон ана шу демократик, ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини қуришни ўз олдига мақсад қилиб қўйди. Ана шу сиёсат негизида ўзбек модели ёки бошқача айтганда Ислом Каримов йўли ётибди. Ўзбекистон бозор иқтисодиётига ўтишнинг ислохот йўлини танлаб олар экан унинг асосида ички сиёсат олиб боришнинг бешта асосий тамойилини ишлаб чиқди. Улар қуйидагилардан иборат:

1. Иқтисодиётнинг сиёсатдан устунлиги ёки иқтисодиётнинг мафкуравий мақсадларга бўйсундирилмаслиги. Иқтисодий ислохотлар ҳеч

качон сиёсатдан ортида қолмаслиги зарур, у бирор мафкурага бўйсундирилиши асло мумкин эмас. Ички ва ташқи иқтисодий муносабатлар мафкурадан ҳоли бўлиши лозим.¹ Бозор механизмларини ишга солиш учун аввало:

1) Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш сиёсатини ўтказиш; 2) баҳони, нарх-навони босқичма-босқич эркинлаштириш; 3) бозор инфратузилмасини шакллантириш; 4) аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш сиёсати олиб борилмоқда.

2. Давлат - бош ислохотчи. У ислохотларнинг устувор йўналишларини белгилаб бериши, янгиланиш ва ўзгаришлар сиёсатини ишлаб чиқиши ва уни изчиллик билан амалга ошириб келди ва келмоқда. Бозор иқтисодиётини давлат йўли билан тартибга солиш, иқтисодиётнинг давлат секторини ривожлантиришни бошқариш ҳамда ижтимоий муаммоларни ҳал этиш йўли билан бевосита, ҳуқуқий ва иқтисодий воситалар ёрдамида билвосита амалга оширилмоқда.

3. Жамият ҳаётининг барча соҳаларида қонуннинг устуворлиги. Демократик йўл билан қабул қилинган Конституция ва қонунларни ҳеч истисносиз ҳамма ҳурмат қилиши ва уларни оғишмай амалга ошириш лозим. Ҳуқуқий давлатнинг элементлари: а) қонун устуворлиги; б) қонун олдида ҳамманинг тенглиги; в) ҳамма ўз иш фаолиятини қонун доирасида бажариши; г) ҳокимият органларининг бўлиниш каби принципларига амал қилади.

4. Кучли ижтимоий сиёсат. Аҳолининг демографик таркибини ҳисобга олган ҳолда, кучли ижтимоий сиёсат юритиб келинмоқда. Бозор муносабат-ларини жорий этиш билан бир вақтда, аҳолини, айниқса кам таъминланган оилаларни, болалар ва кексаларни ижтимоий ҳимоялаш юзасидан олдиндан таъсирчан чорлар кўрилиши лозим. Бунда 1) даромад (пул) сиёсати яни пул-кредит сиёсати, пул даромади сиёсати ўтказилиб келинмоқда. 2) Ижтимоий таъминот ва ижтимоий кафолатлар, кам таъминланганларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш. 4) Аҳолига ижтимоий хизматларни кўрсатиш. 5) Халқнинг моддий турмуш шароитларини яхшилаш қабилар амалга оширилмоқда.

5. Бозор иқтисодиётига ўтишнинг босқичма-босқич ўтиши - тадрижий йўли. Бозор иқтисодиётига объектив қонунларнинг талабларини ҳисобга олган ҳолда, тадрижий асосда, пухта ўйлаб, босқичма-босқич ўтилмоқда. Бу йўл Европадаги собиқ социалистик мамлакатлар қўллаётган «Шока терапия» йўлидан тубдан фарқ қилиб (улар бирданига), бозор иқтисодиётига иқтисо-диётда, сиёсатда, маънавий ҳаётда, ижтимоий жараёнларда босқичма-босқич ўтилмоқда.

Ушбу тамойиллар Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўлининг асосини, ўтиш даври дастурининг негизини ташкил этади. Уларнинг амалга оширилиши мамлакатимизда ижтимоий-сиёсий барқарорликни, энг муҳими,

¹ Ёаdèiñà È.À. jçáâèèñòí: ièèèèè èñdèkèiè, èkðèñiä, nè,ñàò, iàdèóðà. Ò.1. -Ò.: «jçáâèèñòí», 1996, 301-306 – ààèàð.

сари» тамойили ҳақида тўхталиб, ўзини-ўзи бошқариш органлари - маҳалла, маҳалла кўмиталари ва қишлоқ фуқаролик йиғинларининг роли ҳамда ваколатларини амалда кучайтириш лозим»лиги баён этилди⁴.

Иқтисодиёт соҳасини янада эркинлаштириш мақсади - биринчи навбатда давлатнинг бошқарув ролини чегаралаш, хўжалик юритувчи субъект-ларнинг иқтисодий эркинликларини ҳамда иқтисодиётнинг барча соҳаларида хусусий мулк микёсларини кенгайтириш, мулкдорларнинг мавқеи ва ҳуқуқ-ларини мустаҳкамлаш демакдир.

2. Тадбиркорлик - фаровон турмуш асоси. Президентимиз Ислон Каримов 1994 йил 16 декабрда Президент ҳузуридаги Иқтисодий ислохот, тадбиркорлик ва хорижий сармоялар бўйича идоралараро Кенгашнинг навбат-даги мажлисида “Тадбиркорлик - иқтисодиёт келажаги” мавзуида мазкур масала юзасидан ўз фикр-мулоҳазаларини баён этган эди. Унда бозор муно-сабатларига ўтишнинг кейинги босқичида қуйидаги 3 та устувор йўналишни белгилаб берди:

“Биринчи асосий масала” - мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш борасидаги ишларни охирига етказишдан иборат. Ислохот-нинг асосий маъноси ва керак бўлса, негизи бу - мулкни ҳақиқий эгасига топшириш, тадбиркорликка кенг имконият очиб беришдир⁵.

Иккинчи муаммо ва устун йўналиш - иқтисодимиз таркибини кескин ўзгартириш, яъни хом ашё эмас, тайёр маҳсулот чиқаришга, унинг сифати ва рақобатбардошлигини дунё бозори талабларига жавоб берадиган ҳолга етказиш...

Учинчи муҳим вазифа - миллий пулимиз нуфузини янада мустаҳкамлаш, унинг Америка доллари, немис маркаси, япон иени каби дунёдаги обрўли валюталар билан эркин алмашувига эришмоқдир.

“Ҳар бир одам бой бўлса, давлат бой бўлади, ҳар оила обод бўлса, мамлакат обод бўлади”.

Юртбошимиз Ислон Каримов бу фикрларини давом эттириб, 1999 йил 27 июлда Вазирлар Маҳакамасининг биринчи ярмида иқтисодий ислохотлар якунига бағишланган йиғилишида “Тадбиркорлик - юксалиш гарови” мавзуида маъруза қилди⁶. Ушбу маърузадаги баъзи, муҳим томонларини келтириб ўтадим:

«Бугунги кундаги асосий вазифамиз - танлаб олинган ислохотлар ва янгиланиш йўлимиздан орқага қайтмаслик. Олий Мажлиснинг XIV сессиясидаги «Ўзбекистон XXI асрга интилоқда» маърузасида баён қилинган иқтисодий ва ижтимоий тараққиёт стратегиямизнинг асосий йўналишларини амалга оширишдир».

Бугунги кундаги асосий вазифамиз - халқ турмушини яхшилашдир, токи диёримизда яшаётган ҳар бир инсон ўзи ва оиласи мисолида ўз фаровонлиги ортиб бораётганини ҳис қила олсин.

⁴ Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз - жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. -Т.: Ўзбекистон, 2005. 36-39-бетлар.

⁵ Ёадеиҗа Ё.А. Аёсааи ісіа аа іаіа Аадаі қіеһеі. 2-өіі. Ө.: «ісааеёһөіі», 1996, 336-337-ааөөаө.

⁶ Ёадеиҗа Ё.А. Ісіа аа іаіа Аадаі, үдеёі аа даіаіі ҳа,ò – іөдіаада іақһааеіеç. 8-өіі. Ө.: «ісааеёһөіі», 2000, 39-58- ааө.

Бугунги кундаги асосий вазифамиз - мустақиллигимизни янада мустаҳкамлаш, мамлакатимизнинг халқаро обрўсини ошириш. Хонадонимиздаги хавфсизлик, барқарорлик, тинчлик ва тотувликка нисбатан бўлаётган ҳар турли таҳдид ва хавф - хатарларга нисбатан огоҳ ва хушёр туришдир».

Умуман, «Тадбиркорлик тўғрисида»ги (1995) қонунда таъкидланганидек, «Тадбиркорлик - мулкчилик субъектларининг ҳаракатдаги қонунчилик доирасида товар ишлаб чиқаришга, хизмат кўрсатишга ҳамда даромад ва фойда олишга қаратилган ташаббускорлик фаолияти»дир.

Тадбиркорликнинг қуйидаги шакллари мавжуд:

а) шахсий (хусусий) фаолият;

б) ёлланма меҳнатни жалб қилиб амалга ошириладиган тадбиркорлик;¹

в) фуқаролар ва юридик шахслар томонидан амалга ошириладиган жамоа ёки қўшма тадбиркорлик.

3. Ташаббускорлик - фаровон турмуш асоси. Ислом Каримов мустақиллик йилларида кадрларнинг ишбилармонлик фаолиятини 3 тоифага ажратиб кўрсатган эди: 1) бу ҳозирги оғир вазиятдан фойдаланиб қолишга ҳаракат қиладиган, фақат ўз манфаатини ўйлайдиган, халқ ғами, ташвишидан бегона кишилар. 2) Бефарқ, лоқайд одамлар бўлиб, улар ҳеч кимга қарши гапиришни, душман орттиришни хоҳламайдиган кишилар. 3) Ёш, ташаббускор, куч-ғайратга тўла, Ватан равнақи учун фидойилик билан хизмат қилувчи кадрлар.

Умуман, бугунги ташаббускор ходимлар олдида пухта билим, хорижий мамлакатлар тажрибаси ва чет тилини эгаллаш, истеъдодли, иймонли, адолатли, масъулиятни ҳис қилиш каби бир талай талаблар қўйилмоқда.

Ислом Каримов бу ҳақда: «Одамлар қалбида ислоҳотларга ишонч туғдиришимиз ва уни мустаҳкамлашимиз керак. Шунини шиор қилиб олишимиз лозимки, буйруқ, тазйиқ билан ислоҳотни олға силжитиб бўлмайди. Изланиш, ташаббускорлик, яна такрорлайман, ташаббускорлик зарур», деб бежиз айтмаган эдилар. Шу боисдан ҳам Юртбошимиз 2000 йил 11 февралда 2- чақириқ Олий Мажлиснинг 1-сессияси 2-йиғилишида, 2005 йил 4 февралда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси таркибини тасдиқлаш чоғида, ҳукуматимиз янги таркибини тузиш вақтида ҳукумат аъзоларига ана шу борада катта талаблар, ташаббускорлик фаолияти билан боғлиқ бўлган бир талай талаблар қўйди. У бу ҳақида шундай деган эди: Жамоатчилик, халқ раҳбар шахснинг «Иймон-эътиқоди мустаҳкам, иродаси бақувват, ор-номусли, ҳаром-хариж ишлардан ҳазар қиладиган, изланувчан, ташаббускор, тадбир-корлик фазилатига эга бўлишини, ташкилотчи, талабчан ва қатъиятли бўлишини истайди»¹. Соҳибқирон бобомиз Амир Темурнинг: «Ишбилармон, мардлик ва шижоат соҳиби бўлган, азми қатъий, тадбиркор ва хушёр бир киши минг-минглаб тадбирсиз, лоқайд кишилардан

¹ Ёшларнинг ҳаётини яхшироқ қилиш тўғрисида 7 қарар қабул қилинди. Ў.: «Ўаҳд», 1999, 120 – 121-бет.

¹ Ёшларнинг ҳаётини яхшироқ қилиш тўғрисида 7 қарар қабул қилинди. Ў.: «Ўаҳд», 1999, 120 – 121-бет.

афзалдир», деган хикма-тининг бугун ҳам ниҳоятда долзарб эканини барчамиз сезиб-англаб турибмиз.

Демак, бозор иқтисодиёти шароитида миллий - маънавий кадриятларга эътибор беришда қуйидагиларга диққат қаратмоқ керак:

1. Бозор иқтисодиёти муносабатлари талаблари асосида анъанавий маданиятга қайтадан баҳо бериш лозим.

2. Дунёвий мезонлардан келиб чиқиш зарур. Бунда:

а) мантиқ талаблари ва қоидаларига мос ёндашув даркор.

б) тажриба (эксперимент) синовидан ўтган билимларга асосланган мезонларга таяниш керак.

Бозор иқтисодиёти шароитида миллий-маънавий кадриятлар инсонлар-нинг ижтимоий манфаатларига бўйсундирилади. Гелвиций: «Табиат табиий қонунлар орқали бошқарилса, жамият ижтимоий манфаатлар қонуниятлари асосида бошқарилади», деган эди.

Хулоса

Киборлар (элита) маданияти билан боғлиқ бўлган кадриятлар эса - жамиятнинг имтиёзли табақалари учун шакллантириладиган, «санъат санъат учун» қоидасига асосланган маданият (масалан, нафис санъат, мумтоз мусиқа, фақат киборларгина мутолаа қиладиган бадиий адабиёт). Одатда киборлар маданияти намуналари оддий одамлар учун мураккаб бўлади ва уларни кўпроқ мақомга эга бўлган тоифа вакиллари истеъмол қиладилар.

Халқ маданияти - махсус тайёргарлиги бўлмаган шахслар томонидан бунёд бўлган маданият кадриятларидир. Халқ ижодининг муаллифлари, одатда номаълумдир. Жумладан, афсоналар, эртақлар, достонлар («Гўрўғли», «Алпомиш» ва ҳ.к.), халқ ўйинлари, куй-қўшиқлари (лапарлар) ва бошқа. Ижросига кўра халқ маданияти элементлари якка (масалан, бахшилар), гуруҳий (қўшиқ ёки ўйин ижроси) ёки оммавий (масалан, сайиллар, халқ байрамлари) кўринишга эга бўлиши мумкин.

Оммавий маданият - XX аср ўрталарида оммавий мулоқот ва ахборот воситаларининг жамият ҳаётига чуқур кириб бориши ва барча ижтимоий гуруҳлар учун етарли бўлиши натижасида шаклланган ва моҳиятан барча ёшдаги аҳоли учун тушунарли бўлган маданият намуналари (оммавий эстрада мусиқаси, цирк ва ҳ.к.) кадриятларидир.

Оммавий маданият одатда киборлар ёки халқ маданият кадриятларига нисбатан камроқ бадиий кадрга эга ва у оммавий истеъмолга мўлжаллаб маданий кадриятларни ишлаб чиқишни ифодалайди ҳамда у индустриал жамиятларга хосдир. Оммавий маданият барча одамларга қаратилган бўлиб, муттасил равишда кундалик ҳаёт учун ишлаб чиқилади ва оммавий муомала воситалари фаолиятида ёрқин намоён бўлади.

Бундан ташқари маданий кадриятларнинг 2 хили мавжуд: 1. Субмаданият. 2. Контрмаданият.

1. Субмаданият - (лот. атрофида, остида ва маданият) - ҳар бир ижтимоий гуруҳ ва авлодга хос бўлган, жамиятдаги ҳукмрон маданиятдан

фарқланувчи маданият олами (масалан, ёшлар субмаданияти, миллий гуруҳлар, қариялар, жиноий гуруҳлар субмаданиятлари ва ҳ.к.). Субмаданият ҳукмрон маданиятдан тили, кийиниши, одатлар ва бошқа жиҳатлари билан фарқланади. Ёлғиз одамлар, спорт билан шуғулланувчилар, тиланчилар, ўғрилар, кар-соқовлар ва бошқа ўз маданиятига эгадирлар. Турли ижтимоий табақа вакиллари фарзандлари ҳам ўзаро фарқланадилар - улар турли мактабга қатнайдилар, турли китоблар ўқишади ва ҳ.к.

2. Контрмаданият - қарама-қаршилик асосида ривожланадиган ва унга жавоб тариқасида юзага келадиган маданият қадриятларидир.

Маданият динамикасида а) макондаги маданият; б) замондаги маданиятлар ҳам мавжуд.

Маконий муносабатлар: а) мавжуд воқеаларнинг тартибини; б) моддий объектларнинг кўламини ифодалайди.

Замоний муносабатлар: а) алмаштирувчи воқеаларнинг тартибидан; б) уларнинг узунлигидан иборатдир.

Материалистлар: макон ва замонни онгдан ташқарида, онгга боғлиқ-масс, оламда содир бўладиган процесслар макон ва замонда юз беради деб ҳисобловчилар.

Идеалистлар: маконий- замоний муносабатлар онгга, абсоют идеяга, оламдан устун турувчи онгга боғлиқ, деб тушунтиради.

XX аср тасаввурига кўра макон: 3 ўлчовли континуумни ташкил қилади:

замон: 1 ўлчовга эга. Улар биргаликда ягона 4 ўлчовли континуумни ташкил қилади.

Шу боисдан ҳам бугунги кунда анъанавий маданият ва миллий-маънавий қадриятларга фақат эскилик сарқити деб қарамаслик лозим. Буларни тўғри англамаслик, ёки миллий-маънавий қадриятларга эскича ёндашиш биринчидан, миллий қадриятларни тўғри англашда худбинлик (синфий эгоизм) ҳодисасини келтириб чиқариши мумкин. Иккинчидан, Бертран Рассел томонидан илгари сурилган ижтимоий муносабатларда энг аввало умуминсоний манфаатлар устуворлигини эътироф этиш ҳам миллий нигилизм (яъни, миллат ҳақ-ҳуқуқларининг поймол қилинишига олиб келувчи сиёсий йўналиш) ҳодисасини келтириб чиқариши мумкин.

Миллий қадриятларни инкор этишининг миллий зояга зидлиги. Миллий қадриятлар баъзилари ўтмиш мустабид тузум шароитида тазйиқ ва таҳқирга учраган, уларга «эскилик сарқити», «ўтмишнинг қодиғи» деган тамғалар босилган эди. Хатто, болани бешикка белаш, исириқ тутатиш, махси-кавуш кийиш, оёқни сандалда иссиқ тутиш каби беғубор одатлар ҳам шу таҳқирдан четда қолмаган.

Мустамлакачилик сиёсати сохта қадриятлар, бегона таомилларни зўрлаб киритишга уринди. Халқимизнинг руҳи ва табиатида зид бўлган - ичкиликбозлик ва гиёҳвандлик, беҳаёлик ва андишасизлик иллатлари илдиз ота бошлаган эди. Миллий маънавий қадриятларни ҳимоя қилиш миллатчилик деб баҳоланди.

Ўзбекистон мустақиллиги маънавий қадриятларни юксалтириш учун мустаҳкам пойдевор яратди. Миллий истиқлол ғояси бу қадриятларни тиклашни янада юқори босқичга кўтаришга хизмат қилади.

Президент Ислам Каримов «Ота-боболаримиздан қолган эзгу удумга мувофиқ, кексаларга ҳурмат, кичикларга иззат кўрсатишдек ноёб инсоний қадриятларни янги мазмун ва амалий ишлар билан бойитиш ва мустаҳкамлаш зурур», деб таъкидлаган эди. Шу боисдан ҳам «Анъанавий қадриятлар»ни йўқ қилиб тараққиётга эришиш мумкин деган ғоя хавфлидир.

«Нур борки - соя бор» деганларидек, ўз фарзандлик ёки ота-оналик бурчларини унутаетган, муқаддас миллий қадриятларимизни оёқ ости қилаётган айрим кимсалар баъзан учраб турибди. Ўзларини дунёга келтирган оталари ё волидаларини «Қариялар уйи»га жойлайдиган, фарзандларини «тирик етим» қилиб, «Меҳрибонлик уйи»га ташлаб кетадиган кимсалар нафақат миллий ор-номус, оддий инсоф ва виждон, умуман, одамгарчилик йўқлиги миллий қадриятларимизга зид бўлган ачинарли ҳол.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т. «Ўзбекистон», 2003, 4-10-бетлар.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон XX1 аср бўсағасида: хавфсизликка, таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Т.6. -Т.: «Ўзбекистон», 1997. 31-40, 125-135, 149-162-бетлар.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интилоқда. -Т.: «Ўзбекистон», 2000. 6-12, 14-26, 28-38, 47-48-б.
4. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. Т.8. -Т.: «Ўзбекистон», 2000. 462-467-бетлар.
5. Каримов И.А. Эғали юрт эркини бермас. Т.9. -Т.: «Ўзбекистон», 2001. 70-98-бетлар.
6. Каримов И.А. «Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар» рисоласидаги сўз боши. Т.9. -Т.: «Ўзбекистон», 2001. 220-224-б.
7. Каримов И.А. Биз танлаган йўл - демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. -Т.11. -Т.: «Ўзбекистон», 2003, 214-247-бетлар.
8. Каримов И.А. Эл-юртга ҳалол, виждонан хизмат қилиш ҳар бир раҳбарнинг муқаддас бурчи. Т.12. -Т.: Ўзбекистон, 2004. 285-312-бетлар.
9. Каримов И.А. Қонун ва адолат устуворлиги фаолиятимиз мезони бўлсин. Т.12. -Т.: Ўзбекистон, 2004. 313-357-бетлар.
10. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. -Т.: «Ўзбекистон», 2000. - 528-б.
11. Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжиҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. -Т.12. -Т.: «Ўзбекистон», 2004. - 400 б.
12. Каримов И.А. Империя даврида бизни иккинчи даражали одамлар деб ҳисоблашар эди. -Т.: «Ўзбекистон», 2005. 64-бет.

13. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз - жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. -Т.: «Ўзбекистон», 2005. - 96 б.
14. Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. -Т.: «Ўзбекистон», 2005. - 160 б.
15. Мирзо Улуғбек. «Тўрт улус тарихи». -Т.: 1996. 11-34-бетлар.
16. Абдулла Авлоний. «Туркий гулистон ёхуд ахлоқ». -Т.: «Шарқ» 1994. 39-52-бетлар.
17. Азизхўжаев А.А. Давлатчилик ва маънавият. -Т.: «Шарқ», 1997. 19-41 бетлар.
18. Азизхўжаев А.А. Чин ўзбек иши. -Т.: «Академия», 2003. 100-118 бетлар.
19. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар, -Т.: «Ўзбекистон», 2001. 136-150-бетлар.
20. Эргашев И. ва бошқ. Миллий истиқлол ғояси: Ўзбекистон Республикаси Олий таълим бакалавриат босқичи учун дарслик. -Т.: Академия, 2005. 195-214-бетлар.
21. Назаров Қ., Очилдиев А. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунчалар, тамойиллар ва атамалар.-Т.: «Янги аср авлоди» 2002. 192 б.
22. Муродов М., Қорабоев У., Рустамова Р. Этномаданият. -Т.: Адолат, 2003. 38-50-бетлар.
23. Бекмуродов А.Ш. Маънавий-маърифий фаолият: устувор масалалар ва инновациялар. -Т.: ТДИУ, 2005. - 44 б.